

ומתוקים מדבש

סוגיות בהלכה מתוך עניינים שבפרשת השבוע מבוארים ומורחבים בלשון לימודים השווה לכל נפש
נכתב ע"י הרב זאב יהודה סטארק שליט"א רב קהילת "שמחת התורה" - ביתר עילית

פרשת לך לך - גליון מס' 3

מתוך הנושאים הנדונים בגליון:

- א. האיך פועלת 'קללה' על המקולל?
- ב. האם מותר לאדם לקלל את עצמו?
- ג. האם אדם שאינו חושש מקללות - מותר לקללו?
- ד. מה הגיב מרן הגר"י מסלאנט זיע"א על אדם שקללותיו מתקיימות?

בגדרי איסור קללה

ואברכה מברכיך ומקללך אאר ונברכו בך כל משפחת האדמה (ב, ג).

דברי הגמ' באיסור קללה

עייין במשנה (שבועות לה.) שהמקלל עצמו וחבירו ככולן (כשם וכינוי), עובר בלא תעשה. עיי"ש. ובגמ' (שם לו.) איתא: חבירו דכתיב 'לא תקלל חרש'. והטעם שדיבר בחרש הביא בכסף משנה בשם הפסיקתא כאן: מרבה אני אפילו בר ישראל שאינו שומעך, ק"ו לפניו. ובגמ' (סנהדרין טו.) למדו כל אדם במה הצד מנשיא וחרש. עיי"ש.

דברי הראשונים בטעם איסור קללה ובדרך פעולתה

ועייין בספר החינוך (מצוה רלא) שכתב: אף על פי שאין בנו כח לדעת באיזה ענין תנוח הקללה במקלל, ואיזה כח בדבור להביאה עליו, ידענו דרך כלל מכל בני העולם שחוששין לקללות, בין ישראל בין שאר האומות, ויאמרו שקללת בני אדם - גם קללת הדיוט - תעשה רושם במקלל, ותדביק בו המארה והצער, ואחר דעתנו דבר זה מפי הבריות, נאמר כי משרשי המצוה שמנענו השם מהזיק בפינו לזולתנו כמו שמנענו מהזיק להם במעשה וכו'. ואפשר לנו לומר לפי

עניות דעתנו, כי בהיות הנפש המדברת שבאדם חלק עליוני, וכמו שכתוב בראשית (פרק ב פסוק ז) 'ויפח באפיו נשמת חיים' ותרגם אונקלוס - 'לרוח ממללא', נתן בה כח רב לפעול, אפילו במה שהוא חוץ ממנה, ועל כן ידענו ונראה תמיד כי לפי חשיבות נפש האדם ודבקותה בעליונים כנפש הצדיקים והחסידים, ימהרו דבריהם לפעול בכל מה שידברו עליו, וזה דבר ידוע ומפורסם בין יודעי דעת ומביני מדע. ואפשר לומר עוד, כי הענין - להשבית ריב בין בני אדם ולהיות ביניהם שלום, כי 'עוף השמים יוליך את הקול', ואולי יבואו דברי המקלל באזני מי שקלל. והרמב"ם זכרונו לברכה אמר בטעם מצוה זו, כדי שלא יניע נפש המקלל אל הנקמה, ולא ירגילנה לכעוס, ועוד האריך בענין בספרו. ונראה לי מדבריו שלא יראה הוא בדעתו נזק אל המקולל בקללה, אלא שתרחיק התורה הענין מצד המקלל, שלא ירגיל נפשו אל הנקמה והכעס ואל פחיתות המדות, וכל דברי רבנו נקבל עם היות לבנו נאחז במה שכתבנו יותר. עיי"ש.

א. ועייין ברש"י (פרשת קדושים פרק יט פסוק יד - מהתורה כהנים) שכתב: 'לא תקלל חרש', אין לי אלא חרש, מניין לרבות כל אדם, תלמוד לומר: 'בעמך לא תאור', א"כ למה נאמר חרש, מה חרש מיוחד שהוא בחיים, יצא המת שאינו בחיים. עיי"ש.

ב. ויש לדייק בדברי החינוך שכתב: 'ידענו דרך כלל מכל בני העולם שחוששין לקללות, בין ישראל בין שאר האומות, ויאמרו שקללת בני אדם - גם קללת הדיוט - תעשה רושם במקלל, ותדביק בו המארה והצער וכו'', שמדויק בדבריו שהקללה אינה פועלת בדיוקא לגרום לזולתו את מה שאמר וקילל, אלא שהקללה תפעל ותעשה איזה דבר למתקלל, ויש לקללה כח לפעול מחמת כח הדיבור שבאדם, וכחמשך דבריו שכתב שהקללה 'תעשה רושם ותדביק בו המארה והצער' כיון שיהיה לו היזק מזה. אמנם אפשר לומר שכאשר הוא שומע את הקללה - בתחילה יהיה לו רק 'מארה וצער' וכו', ותיכף בשלב זה כבר עובר המקלל על הלאו, והמארה והצער למתקלל הוא בגלל שהוא יודע שהקללה באמת עלולה להתקיים, שכן דרך העולם. ולפ"ז אין מקום לדיק שדייקנו בדברי החינוך שבאמת הקללה לא תפעל אלא שיהיה לו צער או שתפעל באופן אחר. ודו"ק.

ג. ועייין עוד בספר בן מלך (להגה"צ רבי ליב מיינצברג זצ"ל - רבה של קהל עדת ירושלים - פרשת תולדות דף שכה, ובפרשת בלק - בכת"י) שהסביר את הענין, אמנם לא כדרכו של החינוך שכתב שהוא בגלל שכח הדיבור הוא כח עליון וכו', אלא יותר בפשט, שכתב לבאר מהו יסוד כוחה ועניינה של ברכה וכו' - 'אמנם כך הקב"ה טבע בעולם שיהא כח ביד בני אדם לברך ולקלל, והיינו שיש תוקף לאיחול שאדם מאחל לזולתו טוב או רע, כלומר שהושתת בסדר הבריאה שלאיחול כזה הנובע מתוך רצון עז, או מתוך החלטה אמיצה, יש כח להשפיע ברכה או קללה. והנה מתוך שתי מניעים יתכן שיעלה בלב האדם לאחל ברכה לזולתו, או מתוך רגש של אהבה וידידות שפועם בלב האהוב ומביא אותו לרצות בטובתו של חברו, וכעצמת הרצון והאיחול בלב המברך כך עוצם ברכתו וכח השפעתה, או מתוך התבוננות בטבעו של הזולת והסקת מסקנה שהוא ראוי לברכה ומגיע לו טובה בזכות מעשיו הטובים והנהגתו הישרה, וככל שההכרה וההחלטה ברורה - כך הוא גם תוקף הברכה'. עיי"ש.

ד. וחכ"א העיר לי שלפי דברי החינוך מדוע אין מצוה על כל אחד לברך את חבריו פעם ביום וכו', ולא מצינו מצוה זו אלא על הכהנים, שהרי אם הקללה והברכה פועלים בעצם, הרי יוצא שיכול כל אחד לעזור לחבירו כאשר מברך אותו. ויש לתרץ.

עוד יש להעיר דאיתא שפיר שיטת הרמב"ם שאין כח בקללה וכו' בעצם, שלשיתו איך שלמד במצוות ברכת כהנים. דעייין ברמב"ם (הלכות נשיאת כפים

והוא כמעט מפורש בדברי הרמב"ם (מצות ל"ת שיז) שכתב: 'ואולי יהיה בדעתנו כי בתכלית מה שנאסר לנו קללת איש מישראל כשיהיה שומע אותו, למה ששיגהו מן הצער והכאב, אבל קללת החרש - אחר שלא ישמע ולא יכאב בו שלא יהיה בזה חטא, הנה הודיענו שהוא אסור והזהיר ממנו כי התורה לא הקפידה בענין המקולל לבד, אבל הקפידה גם כן בענין המקולל לבד, כשהזהיר שלא יניע נפשו לנקימה ולא ירגיל לכעוס וכו'.' עיי"ש.

ועיין עוד ברבינו בחיי (פרשת קדושים פרק יט פסוק יד) שכתב שהזכיר הכתוב 'חרש' כדי ללמוד ק"ו, אם החרש שלא ישמע כשהוא מקלל אותו הזהירה עליו תורה, אין צ"ל מי שישמע והתקצף ונתבייש. וכל זה שיהיה האדם גדור בדבורו ושלא ירגיל את נפשו בתכונה רעה, ואין האיסור מצד חברו השומע אלא מצד עצמו, ואם הוא גדור בזה אצל החרש כל שכן אצל השומע, ולכך הזכיר הכתוב 'חרש' והוא בנין אב לכל השאר. עיי"ש. ועיין ברמב"ן (פרשת קדושים פרק יט פסוק יד) שכתב להסביר אמאי כתיב בתורה 'חרש': על דרך הפשט הזכיר החרש בקללה, כי אע"פ שלא ישמע ולא יתקצף בקללתו, הזהירה התורה עליו, ואין צריך לומר בשומעים שיתביישו ויחר להם מאד וכו'." עיי"ש.

הערות בשיטות הרמב"ם והחינוך

וצריך להבין אליבא דספר החינוך מה דאיתא בגמ' (מכות יא.) בהא דכתיב (משלי כו, ב) 'קללת חנם לא תבא'. ואליבא דהרמב"ם צריך להבין מה דאיתא בגמ' (מגילה טו-כח, ב"ק צג.) 'אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך'. וכן מה דאיתא בגמ' (סנהדרין ז.) שקללת חכם אפילו על תנאי באה. עיי"ש.

בדרך פועלת הקללה להחניוך,

כפעולה ממש או ע"י כח עליון

עוד יש לעיין - לדברי החינוך, האם הפה הוא ממש כ'חרב', דהיינו שבגלל שהקב"ה נתן בנו 'רוח ממללא' שהיא הנשמת חיים, א"כ מציאות הדיבור היא כח רוחני והיא פועלת במציאות, ולכאורה איך יתכן לומר שדבר שנאמר עליו 'ויפח באפיו נשמת חיים' אינו פועל 'בעצם'. אמנם אולי אפשר לומר שבגלל שהדיבור הוא 'כח מהעליונים' א"כ ממילא הוא פועל בכח עליון, בגלל שהדיבור 'בעצם' קשור לכוחות אלו וגורם לכח העליון לפעול. ועיין בקובץ שיעורים (להגה"ק רבי אלחנן וסרמן צוק"ל הי"ד - כתובות אות רח) שכתב שהדיבור של פה קדוש פועל בטבע, אפילו בלי שום

כוונה, כמ"ש: 'ואשים דברי בפך לנטוע שמים וליסד ארץ', והוא כמו הגרזן החוצב גם בלא כונה, רק מטבעו, כן הוא גם דיבור האדם. אלא שאם טימא שפתיו בדיבורים אסורים - הוחלש כוחו, כמו הסכין שעלה עליו חלודה הרבה, שאין בכוחו לחתוך עד שיסירו החלודה ממנו. עיי"ש. ועיין עוד בספר אור ישראל (להג"ר יצחק בלזר זצ"ל - נתיבות אור דף ריד) שכתב שסיפר אחד למרן רבי ישראל מסלנט זצ"ל כי יודע מאיש צדיק כאשר לפעמים פגעו בו אנשים והצירו לו - הכם בשוט לשונו ופגע בהם קללתו, וכל דבריו נתקיים, לא נפל צרור ארצה. והשיב ע"ז בצחות לשונו, כי האיש אשר הוא במדרגה רמה כזו אשר דבריו יוכלו לעשות רושם, הלא מאד צריך להיות נזהר לנצור לשונו ושפתיו להוציא מפיו שום דבר רע, כי בקל יכול להיות אדם המזיק, כי אין הבדל אם מזיק בידים או מזיק בשוט לשונו, להכות רעהו בסתר בכח גזירת עליון. עיי"ש.

ועוד יש לעיין בכלליות, האם הקללה פועלת כצורה של תפילה, דהיינו שדומה לצד השני (דלעיל בשי' החינוך) שמפעיל כח עליון, אמנם אפש"ל שהוא בדרך תפילה, או שמא פועל בדרך אחרת, וצ"ע! (ועיין עוד בספר קהלות יעקב - ב"ק סימן מה.) עוד יש לעיין ולחקור בשני המושגים 'קללה' ו'עין הרע' אם ובמה דומים ושונים זה מזה.

ועל אף שגם לפי הצד הראשון שהקללה פועלת במציאות וכמו חרב וגרזן, ומבלי 'להפעיל' כח עליון, פשוט וברור שבדיני אדם א"א לחייב את המקלל מדיני אדם המזיק. אמנם הדבר יותר מובן לפי הצד השני, וכן איתא במפורש בספר קהלות יעקב (ב"ק סימן מה) שכתב שנראה דדווקא תפלה או קללה - שאינו מובטח שתפעיל רק בהסכמת הב"ד של מעלה באותה שעה וכו', דכל כהאי גוונא לא מחשב מעשה של המקלל רק מעשה ב"ד של מעלה. עיי"ש.

ועיין ביאור בענין זה באור החיים (עה"ת במדבר פרק כג פסוק ח) שכתב שיש להעיר בעיקר הדבר של האיש המקולל, דאם כפי הדין הוא חייב הרעה הבאה אליו באמצעות הקללה, לא ינצל ממנה גם כי לא יקלל, ואם הוא כפי משפט אלוקים לא עשה דבר שיתחייב עליו ביאת הרע, הקללה תשוב על ראש המקלל וכו' כי לא יריע ה' לאדם ח"ו. אכן עיקר הדבר הוא לפי שמדתו של השי"ת להאריך אפו לעוברי רצונו, בין צדיק כשיחטא בין רשע - הגם שירצה לחטוא, ומדה זו היא אחת מי"ג מדות רחמים שנאמרו למשה, ונוהגת

פרק טו הלכה ז) שכתב: ואל תתמה ותאמר ומה תועיל ברכת הדיוט זה. שאין קבול הברכה תלוי בכהנים אלא בהקדוש ברוך הוא, שנאמר: 'ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם', הכהנים עושים מצותן שנצטוו בה, והקב"ה ברחמיו מברך את ישראל כחפצו. עיי"ש.

ה. ויש לעיין למה יכאב לו אם זה אינו מזיק, שהרי הקללה לשיטתו אינו דבר 'בעצם' וכו'. וצ"ל שעדיין יהיה לו צער מעצם הדבר שחברו מקללו, וזהו סודו של איסור אונאת דברים, והיינו או משום שיש לו בזיון מזה, או שאולי המקולל באמת יחשוש לזה, וכדרך בג"א שכאשר שומעים קללה חוששים לזה (ובאמת שזו היא הראיה של החינוך שהקללה באמת פועלת - מזה שאנו רואים שהטבע של בג"א הוא לחשוש לזה, והיינו שבאמת יש להם צד שהקללה תתקיים. אמנם אפשר לומר שדרך בג"א שאינם בטוחים בשום דבר בחיים, וברגע ששומעים על כל דבר רע - ואפילו שאינו קללה - דרכם לחשוש לזה, ובדרך זה הוא החשש כאן, וממילא אין ראיה מזה שהמקולל חושש לקללה שתתקיים דהיינו שיש בקללה משהו 'בעצם', ודו"ק).

ות"ח אחד העיר לי שיתכן שגם הרמב"ם סובר כספר החינוך במציאות הדברים, אמנם לגבי 'גדר האיסור' - ביאר הסיבה שאסרה זאת התורה, אמנם למעשה - בודאי שהקללה פועלת בעצם. עכ"ד. ולענ"ד דברי ת"ח זה אינם נכונים, כי המעיין בספר החינוך רואה מפורש איך שהוא בעצמו כותב שהרמב"ם חולק עליו, ואינו סובר כמותו בעניין זה שהקללה באמת מזיקה, ודו"ק. ועוד, דאם מעיינים בדברי הרמב"ם רואים שהיה יכול לתרץ את עיקר קושייתו שהקשה למה כתבה תורה כל עיקר דין מקלל גבי חרש, ותרץ שהוא כדי להוציא אותה טעות מדעתנו שמה שאסרה תורה קללת איש מישראל הוא דוקא כששומע - משום הצער והכאב המגיע לו, ונטעה להתיר קללת חרש, והזהירה התורה מפורש בחרש ללמדנו שזה גם מצד המקלל שלא יבוא לידי כעס וכו'. והרי היה יכול לומר שעיקר הנזק שבקללה שפועלת רעה על המקולל אף אם אינו שומע, אם באמת למד כדברי החינוך, ודו"ק. ומכאן אפשר לכאורה לדייק שלא הודה הרמב"ם בנזק שנפעל ע"י קללה, וצ"ע.

ו. ועיין בספר מכתב מאלהיו (חלק ב דף רז) שכתב שהברכה היא כמו גדר התפלה, והוא שהמברך מכיר שהברכה וההשפעה שהוא חפץ בהן לצורך אהובו לא תבואנה אלא מאת השי"ת, וע"י הכרה זו הרי הוא מתדבק ומתבטל אל השי"ת מקור הברכה. ומי גרם לזה - המתברך, שצרכיו הם שהביאו את המברך לדרגה זו של התבטלות וכו'. עיי"ש.

ז. ועיין במה שהארכנו במקו"א בעניין העין הרע בהלכה, ואיך היא פועלת וכו'.

ח. ועיין עוד שם שכתב שיש זמנים שמסוגלים לקלל (עיין גמ' ברכות דף ז), ובזמנים אלו נחשב יותר כ'בידי אדם', וקללה בהאי 'רגע דאפו' כביכול, זה כבר הובטח מתחילת הבריאה דזה מועיל, ומשו"ה נחשב מעשה ידיה, היינו מעשה של המקלל עצמו, ולא רק כגורם שהב"ד של מעלה יענשו וכו'. עיי"ש.

תמיד זולת בעת אשר יזעום ה', דכתיב: 'כי רגע באפו', אז מתגברים הדינים על הנתבע במשפט באותו זמן, ולא תנהג מדה זו של ארך אפים. וכמו כן כשיקלל אדם את חברו תסובב הקללה שעוונותיו אשר ה' מאריך לו אפו עליהם ימהר ליפרע ממנה, אבל אם אין לו עון - לא תועיל קללת המקלל כלום. עיי"ש. חזינן מדבריו שיש בכח הקללה לסלק את הנהגת מדת ארך אפים, וממילא מתגברים הדינים על הנתבע וכו', וזה ג"כ צ"ע עוד - איך באמת פועל הדבר.

סיכום השיטות בדרך פעולת הקללה

ולסיכום השיטות: לפי דעת החינוך עניין הקללה הוא מציאות^ט, אמנם אין לנו ידיעה האיך בדיוק (באופן 'טכני') זה פועל, וביאור דבריו לפענ"ד, שמשום שהעובדא שכח הדיבור שלנו בא מכח עליון, ממילא זו מציאות רוחנית וכו' שאפשר לפעול על ידה פעולות (ועיין בהערה לעיל עוד מהלך בזה מבבל ה'בן מלך' זצ"ל). ועוד ביאר החינוך צד בזה, שאפילו אם הקללה אינה משפיעה באמת, וזו אינה 'מציאות', מ"מ כשאדם שומע את זולתו שמקללו, זה יגרום ויסייע לעשיית מחלוקת ביניהם. ודעת הרמב"ם הוא (ובדומה לזה גם ברכינו בחיי) שאין הקללה פועלת במציאות, רק שהתורה רצתה להרחיק את בני האדם מפחיתות ושפלות והשחתת המדות, שקללה גורמת וקשורה להרבה מדות רעות, ועוד, שזה גורם צער למקולל.

ולכאורה אפשר לנסח את הצדדים וה'פועל יוצא' שביניהם כדלהלן: האם הוא איסור שבין אדם לחבירו או שבין אדם למקום, והאם האיסור בא לטובת המקלל או לטובת המקולל. וזה לכאורה תלוי בשני הצדדים הנ"ל. וגם עצם הדבר שחידשה התורה ש'חרש' הוא בכלל האיסור, אפשר להבין גם בב' דרכים, או שהקללה פועלת ב'מציאות', ובאה התורה לגלות וללמד אותנו דבר זה - שאפילו חרש שאינו שומע ואין לו הצער והביזיון וכו' מ"מ אסור לקללו בגלל שזה מזיק. אמנם לפי הצד השני חידשה התורה במה שכתבה שחרש הוא בכלל, להראות לנו שהאיסור הוא דבר התלוי במקלל, והוא 'בין אדם למקום', שבמה שמקלל אותו - יש בזה פחיתות והשחתת במדות, ואפילו אם המקולל אינו שומע, ודו"ק.

וראוי לציין מה דאיתא **בטור** (חור"מ סימן כז מהרמב"ם) **שהמקלל את הישן חייב, דלא גרע מחרש, ובכסף משנה** הביאו וכתב שגירסא נכונה היא. ונדון זה ג"כ תלוי בשני הצדדים הנ"ל. וראיתי בפוסקים דהוא הדין אם **קילל אדם שלא בפניו והזכיר שמו**, וגם זה תלוי בב' הצדדים הנ"ל.

נפק"מ בהלכה בין השיטות

הרבה אחרונים עשו נפק"מ בהלכה העולים ע"פ סברותיהם ודבריהם של הרמב"ם והחינוך. עיין **באור שמח** (על הרמב"ם הלכות סנהדרין פרק כו הלכה ו) **שלמד נפק"מ להלכה מדברי הרמב"ם דלעיל בספר המצוות. עיי"ש. וכן למד פשוט בלאו זה על פי דרכו של הרמב"ם, ואף עשה נפק"מ להלכה לפי טעם המצוה - בספר אורים ותומים** (להג"ר יהונתן אייבשיץ זצ"ל - תומים סימן כז ס"ק ד) **שכתב שודאי שאין הטעם דקללתו ח"ו שעושה רושם וחל על המקולל, דהיה לא תהיה - קללת חנם לא תבוא, וטעם האיסור**

הוא מחמת רוע לבב ושנאת חבירו, והוא היפך מצות 'ואהבת לרעך כמוך'. ועיי"ש שחידש שלפי"ז יש לומר דודאי במקלל למת או לעומד למות (שבאופנים אלו פטור - עיין ברמב"ם הלכות סנהדרין פרק כו הלכה ב), מה רוע לבב יש כאן, ומה זו שנאה או אהבה, הא גם שנאתו וגם קנאתו אבדה, ולכך פטור, אבל המקלל חבירו בחשבו שהוא חי, וטעה, כי באמת כבר מת, והוא לא ידע, א"כ מחשבתו הרעה וזממו המגונה נעשה ויתחייב. עיי"ש.

ובספר מנחת חינוך (מצוה רס אות יא) **איתא שאם קלל כמה בני אדם ואמר לפלוני ולפלוני וכו', דלדעת קצת הסוברים דהוי כלל לעניין שבועה ואינו חייב אלא אחת, אולי שהוא הדין הכא נמי לגבי קללה, ואפשר לומר שתלוי בשתי הטעמים שכתב הרב המחבר (החינוך) לגבי מקלל חבירו, שלטעם הרמב"ם שהביא שאין דין קללה פועל בהמקולל רק שהתורה אסרה מחמת המקלל, א"כ הוי כמו שבועה שהתורה אסרה לישבע בשקר ומ"מ אינו חייב אלא אחת אם כללם ועבר פעם אחת, אבל לדעת הרה"מ"ח (החינוך) שהקללה פועל בהמקולל על כן אסרה התורה, א"כ אפשר אפילו כללם בכלל גמור שקילל לרבים בדיבור אחד - מ"מ הוי כמו גופים מחולקים ומחוייב על כל אחד ואחד. אך באמת טעמי התורה נסתרו מעינינו ואלקים הבין דרכה, על כן נראה לי דדינו כמו שבועה, כן נראה לענ"ד. עיי"ש.**

ועיין בספר הקללה לברכה (להג"ר מרדכי גרוס שליט"א - דף כב) **שכתב נפק"מ לדינא בין שיטת החינוך לשיטת הרמב"ם - עפ"י טעם המצוה. דהנה במקום שעל פי דין אמרינן עביד איניש דינא לנפשיה, יש לעיין אם שרי לקלל את זולתו שיפסיד ממונו כפי הדין. ולכאורה תליא בסברות הנ"ל, שאם איסור קללה הוא מהאיסורים שבין אדם לחבירו, א"כ כשמותר לו לעשות דין לעצמו - הרי שגם מותר להפסידו ע"י קללתו, אולם אם איסור קללה הוא עבירה שבין אדם למקום והרי זה מהמידות המגונות שבמקלל, א"כ אף שמותר לדון לעצמו, אבל לעבור על איסורי תורה לא הותר לו מעולם.**

קושיות האחרונים על שיטת הרמב"ם

והרבה אחרונים הקשו על שיטת הרמב"ם מהא דמבואר בגמ' (שבועות לו.) **שהמקלל את עצמו ג"כ עובר באיסור** (מהפסוק 'רק השמר לך ושמור נפשך מאוד' - ומשמע שזה מזיק). ולכאורה מוכח מזה להדיא שאיסור קללה הוא מצד הנזק הנגרם מכך, ודלא כמו שביאר הרמב"ם שהאיסור הוא מצד זה שיגרום כעס ונטירה וכו', דמה שייך כ"ז אצל בן אדם שמקלל את עצמו. אמנם היה אפשר לומר ששיטתו לאסור בזה הוא מחמת הפחיתות והטבע של המידה הרעה (וכלשונו של החינוך בביאור שיטת הרמב"ם), וא"כ לא קשה מידי מהא שאסר לקלל את עצמו, שזהו ג"כ פחיתות ומהווה ביטוי של המידה הרעה.

עוד הקשו מהא דהרמב"ם (בהלכות תשובה פרק ב הלכה ט) **כתב: 'אין התשובה ולא יום הכפורים מכפרין אלא על עבירות שבין אדם למקום, כגון מי שאכל דבר אסור, או בעל בעילה אסורה, וכיוצא בהן. אבל עבירות שבין אדם לחבירו - כגון החובל את חברו או המקלל חבירו או גוזלו וכיוצא בהן וכו'. עיי"ש. ולכאורה הרי גם המקלל את עצמו חייב, וא"כ חזינן שזה אינו מצד 'בין אדם לחבירו', וגם ביארנו**

ט. ועיין עוד בשו"ת **הרשב"א** (חלק א סימן תח - ובמיוחד סימן רפו) שחושש להיזק היוצא מהקללה, וז"ל: יש בכל או סגולות או דברים נעלמים, לא נתבאר לנו עתה סבתם, והוא שאמרו (מו"ק יח.) 'ברית כרותה לשפתים', ואמרו (כתובות סב.): 'הוי כשגגה היוצאה מלפני השליט ונח נפשיה דיהודה', ורבים כאלה. וזו היא המניעה בקללה וההפך בברכה. ואמרו (מגילה טו.): 'אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך' וכו'. עיי"ש.

שלשיטתו זהו משום 'בין אדם למקום' ועבודת המדות וכו'. (אמנם אפשר לומר בפשטות שיש בזה שני דברים, וכמבואר מדברי הרמב"ם עצמו בספר המצוות, הן צער שגורם למקולל, שהוא בין אדם לחבירו, והן בין אדם למקום שהוא מענין המדות והפחיתות של המקלל, ובא לחדש כאן בהלכות תשובה שהחלק של בין אדם לחבירו שבזה - יוה"כ לא יכפר בלא בקשת מחילה וכו'. ופשוט).

המהלך של האג"מ במקלל את עצמו

ועיין בשו"ת אגרות משה (או"ח חלק ג סימן עח) שכתב: ולכן אמינא דבר חדש, דמקלל עצמו ומקלל חברו הם שני עניני איסורים, דמקלל עצמו שהוא מקרא ד'השמר לך' ושמור נפשך' וכו', שפשטות פירושו הוא מחמת שיענש בנפשו בשביל קללתו, שאפשר שתקויים קללתו ויוזק. אבל במקלל חברו אינו מצד החשש דשמה תקוים קללתו, דודאי לא יחשוש בשמים לקללתו - שהרי עושה איסור בזה, וגם הוא קללת חנם שמפורש בקרא דאין לחוש שיתקיים, וברור שלא יבא מזה שום רעה לחברו וכו', והאיסור של מקלל עצמו הוא משום שמזיק לנפשו, שעל עצמו יש לחוש שתתקיים הקללה מאחר דחטא בזה יענשוהו מן השמים בהעונש שאמר בעצמו עליו, והתורה אסרה בלאו להזיק אף נפש עצמו וכו'. ולפי"ז חידש האג"מ זצ"ל שפשוט שאף המקלל עצמו חייב וכו', ולא יועיל מה שמוחל לעצמו, דמכיון דהאיסור הוא משום שמזיק לנפשו, שעל עצמו יש לחוש שתתקיים הקללה מאחר דחטא בזה, יענשוהו מן השמים וכו', אבל במקלל חברו שודאי לא תתקיים קללתו, וחיובו בלאו וכו', וזה יכולין למחול וכו'. עיי"ש.

חזינן מדברי האג"מ זצ"ל שהקללה אינה מזיקה במציאות, וכפי שכתב שאיך אפשר שאדם עובר על לאו ובאותו רגע יזיק את חברו ע"י הדבר עצמו שבו עבר על לאו, אלא שהדבר אסור מחמת הבזיון והצער שגורם לו (עיי"ש במה שביאר כן), אמנם במקלל עצמו - אפשר לו להזיק לעצמו, שבגלל שעבר על לאו יענישוהו מן השמים בהעונש שאמר על עצמו, וכעין מדה כנגד מדה. וא"כ חידש לפי הבנתו דמהני מחילה מחבירו, ובאופן זה יהיה אפשר לו לקלל אותו, כי אינו גורם לו בזה בזיון, ואפשר למחול על בזיונו וכו', אמנם לא מהני מחילה על קללת עצמו כיון שהאיסור הוא משום שמזיק לנפשו, שעל עצמו יש לחוש שתתקיים הקללה מאחר דחטא בזה.

הוכחת האג"מ מהמקלל את הקטן

והביא האג"מ זצ"ל ראייה ליסוד זה דחלוקים ביסודם מקלל עצמו ומקלל אחרים. עיין ברמב"ם (הלכות סנהדרין פרק כו הלכה

א - לפי רוב הגירסאות, וכן היא גירסת הכסף משנה שם) שהמקלל קטן עובר באיסור רק בכה"ג שהוא קטן דמכלמינן ליה ונכלם. עיי"ש. ואי נימא דהאיסור במקלל חברו הוא מצד היזק - כמו במקלל עצמו, א"כ לכאורה גם במקלל קטן בן יומו חייב, דסו"ס נגרם לו נזק. אלא דשאני קללת חברו דהוא רק מצד איסור בין אדם לחבירו, ולפיכך פטור כשלחבירו לא נגרם צער, כמו בקטן, ולא דמי למקלל עצמו ששם הוא מצד ההיזק. עיי"ש. ורואים מדבריו ביאור הטעם שאסור לקלל את עצמו, וגם חזינן מיניה שיש באיסור קללה שני חלקים, בין אדם למקום ובין אדם לחבירו, ושאני מקלל עצמו ממקלל אחרים. וגם רואים מדבריו שהקללה בעצם אינה מזיקה אלא 'האיסור מזיק'.

וצע"ק על דברי הכסף משנה (שם) שמבואר מדבריו שאין איסור בכלל במקלל קטן בגיל זה, והרי ביארנו לעיל שלשיטת הרמב"ם במקלל אחרים יש גם חלק איסור של 'בין אדם למקום', ויש 'פחיתות' בזה, וא"כ הו"ל להיות אסור מצד זה, ויש לתרץ. וכן שייכת אותה 'שקלא וטריא' בדין שמבואר ברמב"ם (שם הלכה ב) שהמקלל את המת פטור, ודו"ק. (ועיין במה שכתבנו לעיל מהאורים ותומים לתרץ קושיא זו).

קושיא על הרמב"ם מדין עד שיקלל בשם

עוד ראיתי שהקשו על שיטת הרמב"ם, שכיון שאין האיסור מצד נזק חברו, אמאי אינו חייב עד שיקלל בשם (כדי להתחייב במלקות, אמנם יש איסור אפילו אם קילל בלא שם - עיין בטור חו"מ סימן כז והב"ח והש"ך שם סעיף ט, וברש"י תמורה דף ד"ב ובספר החינוך, וברמב"ם בפירוש המשניות ריש פרק ג דמסכת מכות, אמנם עיין בהגרי"פ על ספר הרס"ג מצות יראת ה' איך שלמד פשט בשערי תשובה שער שלישי סימן מו, ובמאירי סנהדרין סה"ג ובשאלות קרח קלד). אמנם צ"ע אפילו לשיטתו וסברתו של ספר החינוך וכו' (ובאמת שהוא לומד שיש איסור אפילו בלא שם), שאם הוא דבר 'בעצם', אמאי צריך לזה שם ה' (ועיין לעיל שחקרנו אפילו על הצד הזה פועל 'בעצם', אם הוא בדרך שמפעיל כח עליון או שהוא בדרך תפילה, או ממש כמו חרב. ואולי לפי הצד שהוא מפעיל הכח או שהוא תפילה - יש יותר סביר לומר שצריך לזה שם ה', ודו"ק, וצ"ע).

וראיתי לתרץ לשיטת הרמב"ם, שגדר האיסור הוא שלא יעשה פעולה של נקמה ונזק בשם ה', והיינו קללה, ולא משום הפסד חברו, ואסור להשתמש בשם ה' לפעולה של נקמה ונזק. ואפשר לומר שזו השחתה במדות באופן יותר גדול, וגם לצד שזה מחמת צער חברו, יש לומר שנגרם יותר צער אם מקלל אותו עם שם ה'.

ויה"ר שממעון הברכות יתברכו כל ישראל בכל הברכות האמורות בתורה.

י. ועיין עוד שם שהביא ראייה לדבריו דחלוק איסור מקלל עצמו מאיסור מקלל אחרים. שברמב"ם (הלכות סנהדרין פרק כו הלכה ו) כתב: 'אע"פ שיש לדיין או לנשיא למחול על כבודו, אינו יכול למחול על קללתו, וכן שאר העם אע"פ שמחול על קללתו מכין את המקלל שכבר חטא ונתחייב'. עיי"ש. ומלשונו של הרמב"ם מדויק דבסתם אדם לא מהני מחילה - רק משום שכבר חטא ונתחייב, אבל אם נתן רשות לקלל שרי לקללו. וכן דייק המנחת חינוך (מצוה מח אות ב). עיי"ש. ותמוה מאד איך מהני מחילה, והרי אפילו מקלל עצמו חייב. וביאר האג"מ זצ"ל שחלוק ביסודו איסור מקלל עצמו ממקלל אחרים, א"כ לק"מ, כיון שדווקא במקלל עצמו שמזיק לעצמו - לא מהני מחילה, משא"כ במקלל אחרים שאינו מצד ההיזק לנפשו - לפיכך מהני מחילה. עיי"ש.

גליון זה לטובת נשמת מורינו ורבינו הגאון הגדול רבי נתן יהודה ליב מינצברג זצוק"ל

בעל ה"בן מלך", שיומא דהילולא קמא חל בשבוע הבעל"ט - ט"ז חשוון,

שזכיתי להיות מבאי ביתו ומשומעי לקחו, והאיר פניו אלי באופן מיוחד.

גליון זה מוקדש ע"י ת"ת נפש החיים - ביתר עילית,

מיסודו של מרן רשכבה"ג הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל